

In de vorige kroniek heb ik U aan het slot van de beschrijving van de buitenplaats *Bergvliet*, waar een vinkenbaan bij heeft gelegen, uitgenodigd om een plaatsje te zoeken op het vinkentouw, in afwachting van enige informatie over de vinkerij in Nederland.

De jacht op zangvogels

door Ir. D.L.H. Siebos

De Vinkerij

*De vooghlaer, op bedrieghen uit,
Den voghel lokt met zoete fluit.*

De vangst van zangvogels, hetzij voor consumptie, hetzij om deze in een kleine kooi in huis te hebben, dateert al van eeuwen her. Vanaf de 15e eeuw wordt er ook in schriftelijke bronnen het een en ander over aangetroffen. Ofschoon op meerdere soorten vogels jacht werd gemaakt, was daarvoor de benaming *vinkerij* in zwang. Wanneer in de schriftelijke bronnen wordt gesproken over een vinkenbaan kan het zijn dat daar ook leeuwerikken, nachtegalen, mezen, mussen en spreeuwen werden gevangen. De vangstmiddelen waren in beginsel netten, strikken en lijm; vandaar dat de adel - die van oudsher het jachtrecht bezat - op deze vorm van jacht neerkeek. De listen en lagen waarmee de vogels werden gelokt waren de adel te min. Een tijdschrift uit 1764 laat een fictieve jonker tegen deze vorm van jacht fulmineren:

"Geen recht, noch uit de natuur, noch uit hoofde van hunne bezittingen hebbende op het wild, hetgene zekerlyk alleen voor ons geschapen schynt, moeten zy zig in het vinkenhuis vermaaken met een soort van jagt, welke noch lichaams-oeffening, noch edelmoedige sentimenten inboezemt. Wat een verschil, een snellen haas eerst door een getrouwen hond op te stooten, en in zynen loop met een kogel te vellen, of een troep dolle vinken met een streek in het net te lokken, en die arme dieren, van alle verweering

ontbloot, wreedaardig de hersens in te drukken."

De laatste strofe wijst op de methode die gebruikt werd om de voor de consumptie bestemde vogels te doden, waaraan wij in het taalgebruik 'iets de kop indrukken' hebben overgehouden. Het is overigens duidelijk dat algemeen het gevoel heerste dat een vinker een geminacht mens was; de stroper daarentegen was een kerel!

De vangst

September en oktober waren de vogelarij-maanden bij uitstek; op weg naar warmere streken werden de vogels hier verschalkt. De ontbossing van ons land in de loop van de middeleeuwen, door het in cultuur brengen van de grond alsmede de behoefte aan brandstof, zorgde voor een bos-kap die vele vogels van hun broedplaatsen beroofde. Later zorgde ook de bouw en aanleg van de buitenplaatsen voor wat meer bossages en dus broedplaatsen. De buitenplaatsen achter de binnen-duinrand waren daarbij, ook door de najaarstrek langs de kust, favoriet, zodat daar de meeste vinkenbanen werden aangetroffen. Toch zijn ook, bij voorbeeld in de Watergraafsmeer en in onze streek, enkele zgn. buitenplaats-banen aangelegd, zo ook achter Bergvliet. Gerekend werd daarbij op de vogeltrek langs de Zuiderzeekust. Men zocht daarvoor dan een rustige plek in een overigens vrij open landschap, vandaar dat de vinkenbaan van Bergvliet nabij de Indijk was gesitueerd, zo ver moge-

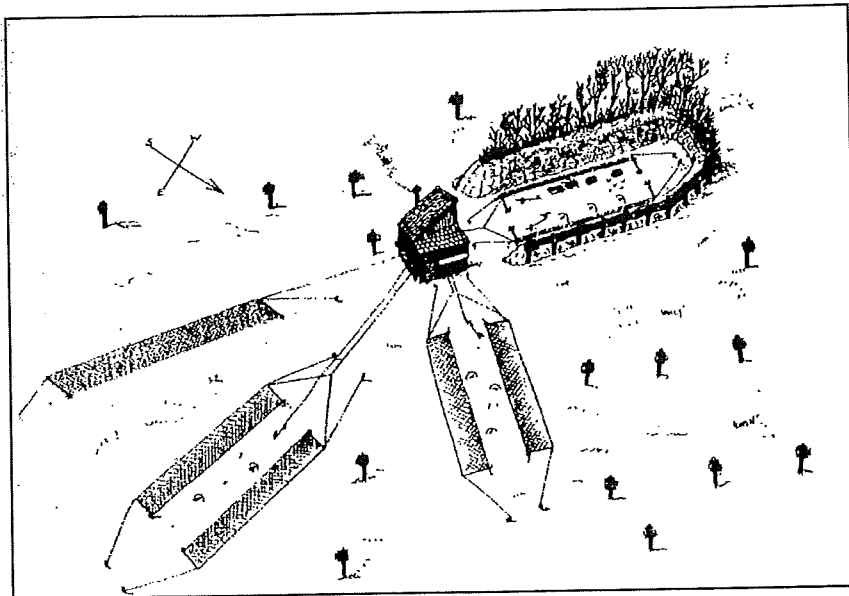

Afb. 1: Papageno, naar een afbeelding uit Mozart's tijd.

lijk weg van het toch al niet al te drukke verkeer over het Zandpad en de Angstel.

De beroepsvinkers beschikten zelden over een vinkenbaan op een buitenplaats; de buitenplaatsbanen dienden in het algemeen voor vermaak en eigen consumptie, waarvoor men vrienden en kennissen uitnodigde. De vangstmiddelen bestonden daarbij uit lijm of netten. Een loonvinker was de buitenplaats-bezitter, ter meerder vermaak van zijn gasten, dan soms behulpzaam bij de vangst. Hij hoefde zich dan echter niet, zoals de vogelvanger Papageno in Mozarts Opera 'Die Zauberflöte' (afb.1), geheel in veren te kleden!

Bij het vogellijmen werd het omringende kreupelhout uitgedund en van wat bladeren ontdaan, zodat men de vogels beter kon waarnemen. Stokjes met lijm werden in het opgaande hout vastgezet, en zodra de vogelaar zag dat een vogel aan een lijmstokje was blijven hangen kroop hij uit zijn schuilplek om de vogel te vangen.

Afb. 2: Gecombineerde baan met een druipnet en open netten. Tussen de slagnetten 'baanlopers' met bescherming (tekening uit Ter Pelkwijk 1941)

Een ondersoort van de familie der vinkachtigen is de sijs; wij hebben aan dit tijdverdrijf *de sijsjeslijmer* overgehouden, ook al een weinig vleiende betiteling van een persoon. Meer populair was op de vinkenbanen de vangst met netten, waar de vogels ofwel 'op de vlucht' (met open net) of 'op de druip' (bij het neerstrijken) werden gevangen. In tegenstelling tot het open net, was het net op de druipbanen aan het oog onttrokken doordat het opgevouwen in een greppel lag.

Door middel van trek en spanschaarlijnen kon de vinker de netten laten dichtklappen van af de plek waar hij zich schuilhield (afb. 2). Als de vinker *zijn slag geslagen had* overlapt de beide slagnetten elkaar enigszins opdat de geslagen vogels niet meer konden ontsnappen.

Bij het uitzetten van een vinkenbaan werd gelet op de trekroute van de vogels, waarbij in de directe omgeving enig opgaand hout een pleister-

plaats voor de vogels bood, maar de verdere omgeving daartoe minder gelegenheid gaf. De beste windrichting was zuid-west, omdat de vogels bij voorkeur tegen de wind in vliegen en neerstrijken, omdat de wind dan onder hun vleugels komt. Bij wind in de rug missen zij deze opwaardse druk, die dan verandert in een neerwaardse. Soms werd de vinkenbaan uitgerust met een schuilhut of vinkenhuisje. Bij Bergvliet zijn daarvan op de kadastrale kaart van 1832 geen sporen aangetroffen, terwijl de akte waarin van het bestaan van deze vinkenbaan wordt gerept, uit diezelfde tijd dateert (1835). Bij het ontbreken van een schuilhut verschool de vinker zich met zijn gasten achter enig kreupelhout of rietmatten (afb. 3).

Lokmiddelen

Op de plaats waar de netten zouden toeslaan werd voer uitgestrooid dat toegesneden was op de soort vogels die men wenste te verschalken. Vol-

doende was dit niet, zodat gebruik werd gemaakt van extra lokmiddelen. De lokvogels -vogels van dezelfde soort (*soort zoekt soort*)- speelden daarbij een belangrijke rol.

Vader Cats schreef het al:

*Vincken moeten vincken locken
Sonder vincken vangt men niet.*

Ofwel men zette een of meer kooitjes met zingende vinken in de buurt van de baan, ofwel er werden een of meer *roerlijnen* in de buurt van de baan gespannen waaraan vinken met een touwtje werden vastgebonden. De vinker hield vanaf zijn schuilplaats aankomende vogels in de gaten, zodat hij tijdig de *roerlijnen* in beweging kon brengen. De vastgebonden vogels -*de roervinken*- kwamen dan eveneens in beweging en lokten aldus soortgenoten. Het uitgestrooide voer was dan niet ver meer (afb. 4).

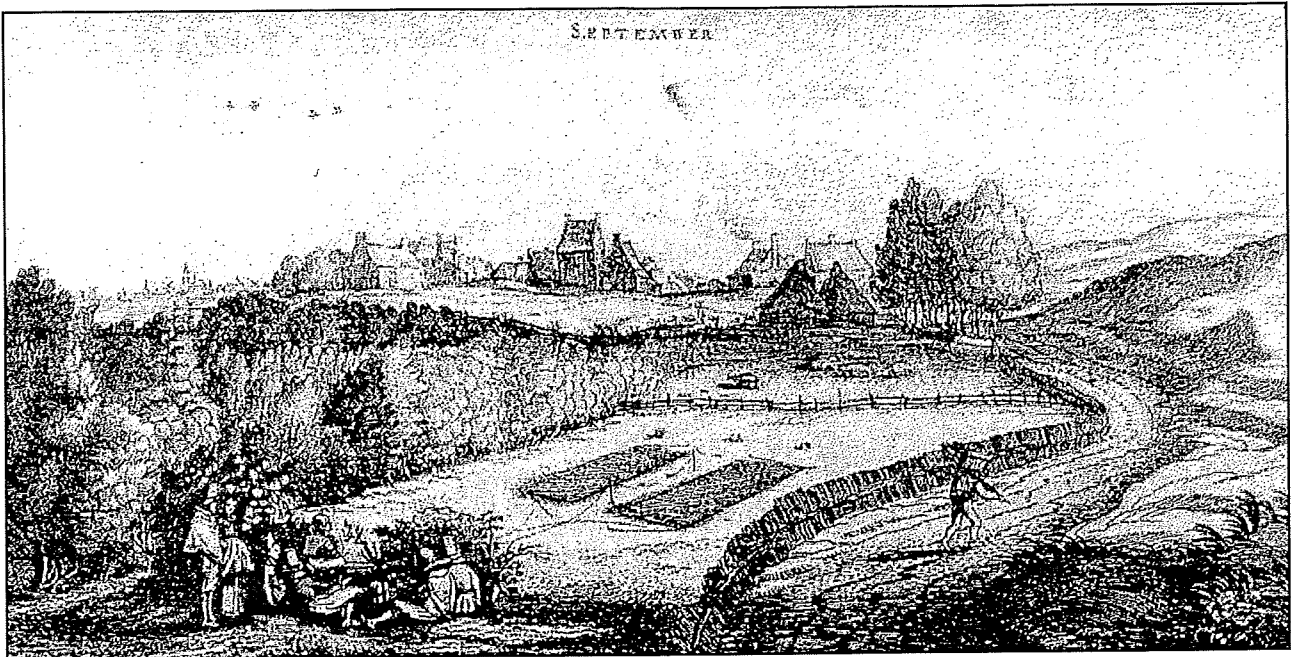
Effectiever lijkt het lokken met geluid te zijn geweest. Daarvoor werden van oudsher lokfluitjes gebruikt, afgestemd op het soort vogels dat men wenste te vangen: het bekende *fluitje van een cent*. Voor de vinker minder inspannend was het om hiervoor zgn. 'roepers' - in een kooi ter zijde van de baan geplaatste soortgenoten - te gebruiken, die een roepend geluid maakten en zo hun soortgenoten lokten. Ook werden als lokvink wel 'baanlopers' gebruikt, die met wat ijzerdraad tegen het dichtklappende slagnet werden beschermd.

Barbaarser was het daarvoor blind gemaakte vinken te benutten. Sinds de vogelwet van 1912, waarbij de vinkerij werd verboden, zijn deze *blinde vinken* nog slechts bij de slager te verkrijgen., evenals de slavink (slagersvink?).

deze aflevering van 'Angstelkroniek' wordt mede mogelijk gemaakt door

Wim Nienhuis
<http://www.abcoude.com>

op deze particuliere Internet-site vindt u actuele en interessante informatie over de Gemeente Abcoude !
 te bereiken: Tel. 0294 - 287090 Fax 0294 - 287140 Mob 06 51203243 E-mail: wim@nienhuis.net

Afb. 3: Twee slagnetten met daartussen een roerlijn, vermoedelijk een ets van het kalenderblad September. 1616.

Het gebruik van het 'blinden' van de lokvinken ziet er op, dat zingende vinken in een kooi al snel geïntimideerd kunnen raken van soortgenoten en dan 'luistervinken' worden, waardoor zij niet langer als lokvogel kunnen dienen. Zou deze overweging Willem Vogt, destijds directeur van de AVRO, in de radiotijd op het idee gebracht hebben om de AVRO-leden luistervinken te noemen? In die jaren waren de leden inderdaad nog zeer gehoorzaam!

Hoe het zij, vinken zingen het best in het voorjaar; in herfst en winter zingen zij niet. Maar door de vogels een aantal maanden in het donker te houden en in het najaar, tijdens de vogeltrek, - geblind - bij de baan te plaatsen, zongen zij, denkend dat het voorjaar was, het hoogste lied en beuzelen zij hun waarde als lokvogel. De vele soortgenoten die op deze wijze onder het net terecht kwamen hebben ons de uitdrukking *er in vliegen* nagelaten.

Voor het blind maken werden de vogels in een 'muit' gedaan, een kast of kooi, die steeds wat donkerder kon worden gemaakt, opdat zij geleidelijk aan het donker zouden wennen. Zij kregen ook zwart gemaakt zaad, zodat zij daadwerkelijk op zwart zaad kwamen te zitten. Waren zij voldoende aan het duisternis gewend en

konden zij het zaad ook in het donker vinden, dan konden zij geblind worden. Ruwe behandelingen waren in vroeger eeuwen niet ongewoon, zo ook bij het blinden. Zorgvuldige vinkers daarentegen kozen daarvoor een methode waarbij een heet voorwerp dicht bij het oog werd gebracht, zodat de vogel het oog sloot en dit ging tranen. Op die wijze werden de oogleden als het ware aan elkaar gesoldeerd, maar kon dit ook, na afloop van het seizoen, weer met wat boter ongedaan worden gemaakt. Bovendien konden de vogels dan nog enig daglicht door de oogleden zien schemeren en dachten zij, in de herfst naar buiten gebracht, dat het voorjaar was en begonnen opnieuw te zingen. Dit zingen werd het 'slaan' van de vinken genoemd. Vandaar de uitdrukking *doorslaan als een blinde vink*, waarmee het redeneren over iets waar men geen verstand van heeft, werd bedoeld.

Last had de vogelaar vaak van een zgn. parlevink. Dat waren vinken die wat rusteloos nu eens in het hout rond de vinkenbaan, dan weer op het nabijgelegen grasland neerstreken, maar zich niet door de toeslaande netten lieten verrassen. Niet verwonderlijk dat het woord *parlevinken* de betekenis van *zeuren* kreeg. Thans

verstaan wij onder parlevinker de kleinhandelaar te water, die met zijn koopwaar van het ene schip naar het nabijgelegen andere schip trekt.

In feite was het beoefenen van de vogelarij in de 17e eeuw niet aan beperkingen gebonden en was er in het Utrechtse in het begin van de 18e eeuw slechts sprake van *een verbod op het schieten van nagtegaaltjens*. Zo kon de vinkarij in ons land in de tweede helft van de 18e eeuw zijn grootste bloei doormaken, vooral bij de buitenbanen. In het bijzonder van die achter de duinrand zijn vangstgegevens bewaard gebleven, waaruit blijkt dat het om grote aantallen gevangen vogels ging. Bij de Kennemer buitenplaatsbanen zien wij 3000 à 5000 gevangen vogels per jaar. Na 1800 gaat dit langzaam achteruit, niet in de laatste plaats omdat het toch wel een zeer dieronvriendelijk tijdverdrijf was.

Zo dichtte een juffertje vol mededogen:

*O vrije vinkjes,
weest toch voorzichtig,
vliegt regt door,
Geeft geen gehoor aan lage zangen.
Door zulken,
die nu geblind in slavernij,
Op hoop van kost en drank
hun evenvink bedriegen.*

Ofschoon in de 18e eeuw incidenteel van overheidswege op bepaalde plaatsen de vogelarij werd beperkt, duurde het toch tot de jaren van *Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap* dat de oude jachtrechten werden afgeschaft en werd bepaald dat alleen de grondeigenaar of de gebruiker van de grond gerechtigd was om op die gronden de vogelvangst te beoefenen. Uit het reglement op de jagt van 9 februari 1803 van het Departementaal Bestuur van Utrecht viel op te tekenen: *niemand, hij zij wie hij zij, zal vóór het openen of na*

Lodewijk Napoleon dat de vogelarij voortaan aan een vergunning onderworpen zou zijn (1809). Van de in totaal 40 vergunningen hadden er een twaalfstal betrekking op de Departementen Amstelland en Utrecht. De vinkenbanen van de buitenplaatsen Elsbosch (Kroniek nr 6.) en Bergvliet noch de eigenaren daarvan werden hierbij genoemd, vermoedelijk omdat

niet verboden werd.

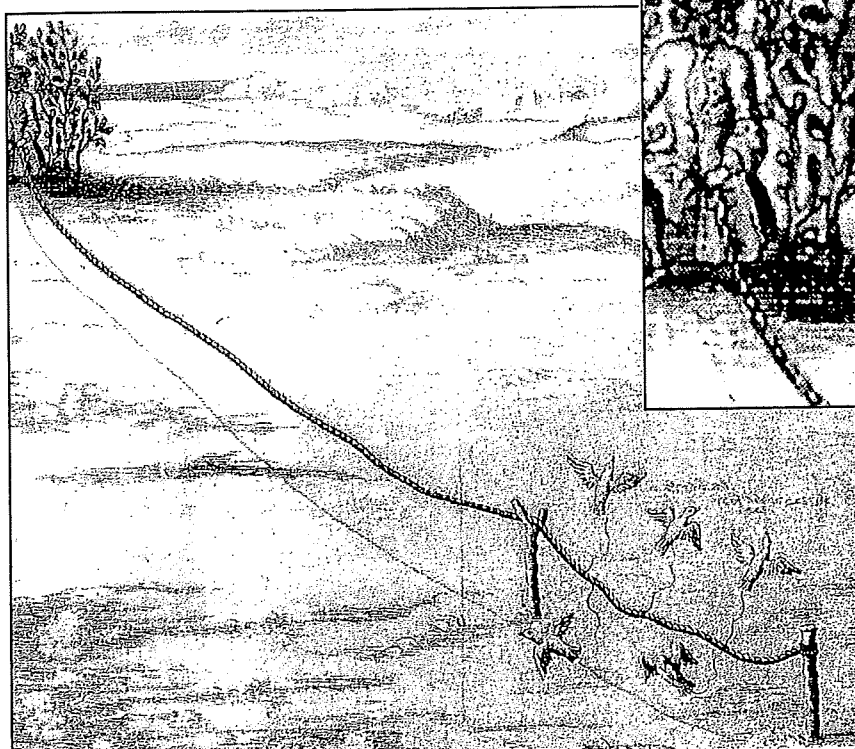
In verband met de massale uitvoer van kooivogels - naar verluidt zouden bij voorbeeld in België regelmatig wedstrijden voor zangvogels zijn gehouden - is in de dertiger jaren van de vorige eeuw de vangst nog verder beperkt.

Zo is een bijzondere vorm van jacht, die met verve werd beoefend, in het

vergeetboek geraakt. De vele uitdrukkingen die daarvan in onze taal zijn overgebleven, herkennen wij niet meer als zodanig. De lezer, die voor de vangst van zangvogels in vroeger tijden met deze vertelling meer belangstelling heeft gekregen en daarover meer zou willen lezen, maak ik opmerkzaam op het standaard-

meesterwerk over de vinkarij: *"Vincken moeten vincken locken"* van Ignaz Matthey, dat in 2002 bij de Uitgeverij Verloren in Hilversum is verschenen en waaraan ten aanzien van de techniek het e.e.a. is ontleend.

Dick Slebos

Afb. 4: Een roerlijn met lokvogels. (Chomel 1743)
De inzet toont de vinker, verscholen in het kreupelhout

het sluiten van den jachttijd vermogen te jagen of te vogelen, hetzij met honden, geweer, netten of strikken of eenig ander jagttuig met hetwelk lopend of vliegend wild kan worden gevangen of gedood, wordende onder het vogelen het zoeken van eieren van Korhoenderen, Faizanten en Patrijzen en het storen van de zelfder nesten mede begrepen. De jachttijd werd bepaald op *begin 22 September zonsopgang en sluiting met zonneondergang van 15 December.*

Gedurende deze periode was de vogelarij dus nog vrij toegestaan, maar kort daarna bepaalde Koning

de loonvinker de vergunninghouder was.

Geleidelijk werd gedurende de 19e eeuw de vogelvangst verder ingeperkt, doch eerst in 1912 werd na jarenlange discussies, in de vogelwet bepaald, dat het vangen van zangvogels nog slechts ten behoeve van kooivogels was toegestaan. Het hebben van een kooivogel werd gezien als middel om de bevolking wat meer liefde voor de natuur, in het bijzonder de vogels, bij te brengen. In vele gezinnen, ook van de armsten, maakte de aanwezigheid van een merel of sijsje de woning vrolijker, zodat die vangst van kooivogels toen nog

Angstelkroniek
HISTORISCHE KRONIEK
VERLOREN IN HILVERSUM
BAAMBRUGER

